

فرهنگ و مولفه های تصمیم گیری اخلاقی حسابداران رسمی: نقش میانجی تمایل به ریسک پذیری فردی

عرفان محمدبیگی^۱

زهره عارف منش^۲ ✉

محمد مهدی دهقانی اشکذری^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۶

چکیده

هدف از این مقاله بررسی تاثیر فرهنگ بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی با میانجیگری تمایل به ریسک‌پذیری فردی می‌باشد. به منظور تحقق این هدف شش فرضیه تدوین شده است. جامعه پژوهش حاضر حسابداران رسمی شاغل در مؤسسات حسابرسی ثبت شده در ایران می‌باشد که با توجه به استعلام انجام شده از جامعه حسابداران رسمی ایران حجم جامعه ۴۷۲ نفر می‌باشد. با استفاده از فرمول کوکران تعداد نمونه ۲۱۲ نفر و به روش تصادفی تصادفی انتخاب شد. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه در سال ۱۴۰۱ جمع‌آوری و با استفاده از روش مدلسازی معادلات ساختاری و با استفاده از نرم افزارهای Spss و Pls، فرضیهها مورد آزمون و تحلیل قرار گرفتند. نتایج بیانگر رابطه منفی و معنادار بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی حسابداران رسمی ایران می‌باشد، همچنین یافته‌ها حاکی از رابطه مثبت و معنادار بین فرهنگ و تمایل به ریسک‌پذیری فردی، رابطه مثبت و معنادار بین تمایل به ریسک‌پذیری فردی و آگاهی اخلاقی، نقش میانجی تمایل به ریسک‌پذیری فردی به طور مثبت و معنادار بر رابطه بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی، رابطه مثبت و معنادار بین آگاهی اخلاقی و قضاوت اخلاقی، قضاوت اخلاقی و قصد اخلاقی و قصد اخلاقی می‌باشد. بر اساس نتایج پژوهش فرهنگ بر تصمیم‌گیری اخلاقی مؤثر است. بنابراین اصلاح شاخص‌های فرهنگ به بهبود تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی کمک خواهد کرد. با توجه به اینکه پژوهش‌های کمی در ارتباط با فرهنگ، تصمیم‌گیری اخلاقی و تمایل به

۱- گروه حسابداری دانشگاه یزد، یزد، ایران. erfana.mb5472@gmail.com

۲- گروه حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران، (نویسنده مسئول) arefmanesh@yazd.ac.ir

۳- گروه آموزش معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. mehdiashk@iran.ir

ریسک‌پذیری فردی صورت پذیرفته است، لذا انجام این پژوهش به بهبود غنای پژوهشی و بسط متون نظری در این حوزه پژوهشی کمک شایانی خواهد کرد.

واژه‌های کلیدی: فرهنگ، تمایل به ریسک‌پذیری فردی، تصمیم‌گیری اخلاقی، حسابداران رسمی.

۱- مقدمه

رخدادن رسوایی‌های مالی در کشورهای مختلف، همگی حاوی پیامدهای منفی در زمینه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی میباشند. حسابداران رسمی به دلیل سر و کار داشتن با مسائل مالی، از جمله اشخاصی هستند که ممکن است در وقوع چنین رخدادهایی نقش داشته باشند که به تبع آن، تصمیمات این افراد به لحاظ اخلاقی بودن مورد شک و تردید قرار میگیرد و همچنین باعث سلب اعتماد مردم و خدشه‌دار شدن وجهی حرفه میشود. رسواییهای اخلاقی بعضی از شرکتهای بزرگ دنیا مانند تایکو، وردکام و انرون، باعث افزایش انتظارات از حسابداران رسمی در زمینه رعایت دقیق راهنماییهای اخلاقی شده است (مهرانی و همکاران، ۱۳۹۰). با توجه به اینکه حرفه حسابداری یکی از سازمان‌یافته‌ترین و منظمترین حرفه‌های دنیا است (کمیته فنی سازمان حسابرسی، ۱۳۸۵)، ماهیت کار انجام‌شده توسط حسابداران و حسابرسان نیاز به سطح بالایی از اخلاق دارد. به عبارت دیگر حسابداران رسمی برای حفظ و ارتقاء اعتبار حرفه، افزایش ثروت سرمایه‌گذاران و... باید در اخذ تصمیمات خود، اخلاق را رعایت نمایند. شناخت اخلاق می‌تواند به حسابداران و حسابرسان برای تسلط بر مشکلات اخلاقی و انتخاب درست کمک کند. هرچند ممکن است به ضرر شرکت باشد؛ اما برای سرمایه‌گذاران و ذینفعانی که از این اطلاعات استفاده می‌کنند، مفید واقع میشود (نافچی و علیخانی، ۱۳۹۹). خوشبخت و همکاران (۱۴۰۱) نشان دادند سطح اخلاقی بالاتر عاملی مؤثر در کاهش تقلب در گزارشگری مالی توسط حسابداران است. به همین خاطر تصمیم‌گیری‌های حسابرسان (حسابداران رسمی) که حاوی اطلاعات تاثیرگذار بر تصمیمات ذینفعان میباشد، باید تصمیم اخلاقی باشد. دون و همکاران (۲۰۲۲) تصمیم‌گیری اخلاقی را فرآیند ارزیابی و انتخاب از میان گزینه‌های موجود به شیوه‌ای که منطبق با اصول اخلاقی باشد تعریف میکنند. به عبارت دیگر تصمیم‌گیری اخلاقی فرآیندی است که در برگیرنده تمام مراحل میباشد که یک فرد باید از لحظه‌ی بروز مشکل اخلاقی تا زمان انجام یک رفتار معین، آن را طی نماید (مورالس سانچز و کابلو مدینا، ۲۰۱۳). به گفته وینسون و همکاران (۲۰۲۰) افراد در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی متفاوت هستند و عوامل مختلفی بر تصمیم‌گیری اخلاقی افراد مؤثر است. از جمله عوامل اثرگذار بر تصمیم‌گیری اخلاقی میتوان به فرهنگ که حسابداران رسمی در آن رشد کرده‌اند و همچنین خصوصیات فردی (تمایل به ریسک‌پذیری) آنان، اشاره نمود.

به عقیده‌ی هافستد (۲۰۱۱) فرهنگ، برنامه‌ریزی جمعی ذهن است که اعضای یک گروه یا دستهای از افراد را از گروه‌های دیگر متمایز مینماید. به طور کلی تمام مردم‌شناسان بر عناصر تشکیل‌دهنده فرهنگ، به

طور تقریبی اتفاق نظر مشابهی دارند و معتقد هستند مجموعه‌های از عناصر مانند اعتقادات، ارزشها، هنجارها، دانش، هنر، ادیان، ادبیات ملی و هر آن چیزی که برای یک ملت باقی مانده، فرهنگ نامیده میشود (منتصری و منتصری، ۲۰۱۹). ماسوموتو (۲۰۰۷) معتقد است رفتار فردی را میتوان بواسطه سه منبع اصلی تبیین نمود: ذات اصلی بشر، فرهنگ و شخصیت. بنابراین ابعاد فرهنگی و اجتماعی در تصمیم‌گیری و به خصوص در شکلگیری تصمیمهای اخلاقی بسیار حائز اهمیت هستند که میتوانند تصمیمات افراد را در ابعاد جزئی و کلان، تحت تأثیر قرار دهند و آنان را دچار مشکل کنند گلباز، (۱۳۹۷).

امینی و شاهین (۱۳۹۹) در شناسایی و سطح بندی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی نشان دادند مهمترین عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی شامل عوامل فردی، سازمانی، اجتماعی و محیطی میباشد. به عبارت دیگر، عواملی نظیر: مدیریت ارشد یا رهبری، باورهای مذهبی، عوامل اجتماعی، نظام پاداش و تنبیه، ارزشهای فردی، احساسات افراد، قضاوت اخلاقی، شدت اخلاقی، فرهنگ سازمانی، عوامل رقابتی، عوامل اقتصادی، تعهد سازمانی، فرصتهای سازمانی و رضایت شغلی بر تصمیم‌گیری اخلاقی افراد مؤثر است. سیاهکل رودی و همکاران (۱۳۹۴) نشان دادند متغیرهای «باورهای مذهبی»، «ارزشهای فردی»، «رهبری اخلاقی»، «قضاوت اخلاقی»، «محیط اخلاقی»، «نظام اخلاقی» و «فرهنگ سازمانی»، بیشترین تأثیر را بر تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران میگذارند. کسالی و پرانو (۲۰۲۱) نیز نشان دادند فرهنگ بر تصمیم‌گیری اخلاقی مؤثر است. بنابراین با توجه به اینکه هر منطقه فرهنگ به خصوص خود را دارد، افراد برداشت متفاوتی از مفاهیم و ادراکات اخلاقی خواهند داشت که این بر تصمیم‌گیری اخلاقی آنان اثرگذار است (کارتیس و همکاران، ۲۰۱۲)

یکی دیگر از عوامل مهم اثرگذار بر رفتار و تصمیم‌گیری افراد، میزان ریسک‌پذیری یا ریسک‌گریزی آن‌ها است. به عبارتی علاوه بر فرهنگ میتوان فرض نمود تمایل به ریسک‌پذیری افراد ممکن است بر تصمیم‌گیری اخلاقی آنها تأثیر بگذارد (وبر و همکاران، ۲۰۰۲). مهمتر از همه، فرهنگ ملی تأثیر مهم و قابل تشخیصی بر تمایل به ریسک‌پذیری سازمانها دارد (کرایسر و همکاران، ۲۰۰۱). این بدین معناست که امکان تأثیرگذاری فرهنگ بر تمایل به ریسک‌پذیری افراد وجود دارد (کالینز و همکاران، ۲۰۰۵؛ هافستد و همکاران، ۲۰۱۰). افراد نسبت به انتخابهایی که شامل عدم اطمینان و ریسک میباشد، واکنش متفاوتی نشان میدهند که این تفاوتها به عنوان تمایل به ریسک‌پذیری توصیف میشود (ژو و همکاران، ۲۰۲۱). ریسک‌پذیری افراد در زمینه‌های مختلف، دارای دو جنبه مثبت و منفی میباشد. به عنوان مثال برای جنبه مثبت میتوان بیان نمود ریسک‌پذیری ممکن است باعث به‌روزرسانی محصول جدیدی شود که بازار را تغییر دهد (مانند اپل) و برای جنبه منفی نیز میتوان به رفتارهای زیان‌بار همانند کلاهبرداری، اعمال غیر قانونی و ... اشاره نمود (وینسون و همکاران، ۲۰۲۰). با توجه به اینکه تمایل به ریسک‌پذیری یکی از مهمترین ویژگیهای رفتاری افراد تلقی میشود و با در نظر گرفتن تأثیر فرهنگ بر رفتار افراد میتوان انتظار داشت فرهنگ، تمایل به ریسک‌پذیری افراد را تحت تأثیر قرار داده و از طریق این خصوصیت فردی به عنوان متغیر میانجی بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی تأثیر بگذارد.

تفاوت پژوهش حاضر نسبت به پژوهشهای مشابه داخلی این است که پژوهشهای پیشین، عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حساب‌برسان داخلی و حسابداران رسمی و یا تأثیر عوامل محیطی بر تصمیم‌گیری اخلاقی را بررسی کرده‌اند، اما بر اساس بررسیهای محقق، پژوهشی که اثر فرهنگ و ریسک‌پذیری بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی را مورد بررسی قرار دهد، در ایران انجام نشده است و این پژوهش به پر کردن این خلأ پژوهشی کمک مینماید. از آنجایی که مدیران شرکتهای، مدیران دولتی، سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و سایر استفاده‌کنندگان برون‌سازمانی بر اساس تصمیمات حسابداران رسمی تصمیم‌گیری مینمایند و احتمال اینکه پذیرش این تصمیم همراه با ریسک باشد وجود دارد، بررسی تأثیر تمایل به ریسک‌پذیری که جزء خصوصیات فردی میباشد و از فرهنگ تأثیر میپذیرد، بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی بسیار مهم است. همچنین انجام این تحقیق میتواند موجب بهبود کنترل داخلی شرکت (برای جلوگیری از تقلب، کلاهبرداری)، مدیریت ریسک و افزایش قابلیت اعتماد اطلاعات تهیه شده توسط حسابداران رسمی و همچنین موجب بسط متون نظری مرتبط با فرهنگ و تصمیم‌گیری اخلاقی و تمایل به ریسک‌پذیری (ویژگی فردی) شود. با در نظر گرفتن موارد مذکور، هدف از انجام این پژوهش، پاسخ دادن به این سؤال است که " آیا فرهنگ بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی با نقش میانجی تمایل به ریسک‌پذیری فردی تأثیر میگذارد؟"

• مبانی نظری و تدوین فرضیه‌های پژوهش

مدلهای اخلاقی

در این پژوهش از مدل رست (۱۹۸۶) برای بررسی مؤلفه‌های تصمیم‌گیری اخلاقی بهره گرفته شده است. مدل رست، فرآیند تصمیم‌گیری اخلاقی را شامل ۴ مؤلفه به شرح زیر معرفی می‌کند:

الف) حساسیت اخلاقی (شناسایی مسأله اخلاقی)

حساسیت اخلاقی (آگاهی اخلاقی)، به توانایی افراد در تشخیص وضعیتی که شامل یک مسأله اخلاقی است اشاره دارد (لینکولن و هولمس، ۲۰۱۱). به گفته باترفیلد و همکاران (۲۰۰۰) آگاهی اخلاقی، آگاهی فرد در یک مقطع زمانی مشخص در مواجهه با معضلات اخلاقی است که در آن زمان، فرد نیاز به اخذ تصمیم یا انجام اقدامی دارد که ممکن است منافع خود یا دیگران را تحت تأثیر قرار دهد. تا زمانی که شخص قادر به شناسایی موقعیت اخلاقی نشود، مراحل بعدی بیمعنا خواهد بود و عمل اخلاقی تجلی نمییابد. بعد از اینکه شخص موقعیت اخلاقی را شناسایی نمود، توانایی وی در قضاوت اخلاقی حائز اهمیت میشود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۷). به طور کلی، حساسیت اخلاقی یعنی آگاهی از وجود یک مشکل اخلاقی (رست و نارواتز، ۲۰۱۴).

ب) قضاوت اخلاقی (قضاوت در مورد اینکه چه کاری از نظر اخلاقی درست میباشد)

قضاوت اخلاقی بدین معناست که فرد باید قضاوت نماید کدام عمل از نظر اخلاقی درست است (رست، ۱۹۸۶؛ تروینو، ۱۹۹۲؛ نگوین و بیدرمن، ۲۰۰۸؛ لهنرت و همکاران، ۲۰۱۵). به بیان دیگر، کانون توجه قضاوت اخلاقی، ارزیابی میزان درستی یا نادرستی یک عمل است (مادرک و میسون، ۲۰۱۲). کورتیز (۱۹۸۴) به نقل از کولبرگ

و کندی بیان نمود قضاوت اخلاقی، قضاوتی است که نشان می‌دهد کار صحیح و واجب می‌باشد و ناشی از اصول یا قانون باشد. قوانین یا اصول، عواملی می‌باشند که تحت عنوان راهنمای رفتار فرد عمل مینماید (رؤیایی و محمدی، ۱۳۹۹). شخص در این مرحله باید انواع گزینه‌های محتمل را تجسم و سنجش کند و گزینه‌های که اخلاقیتر هست را انتخاب نماید. در ضمن، اشخاص از نظر توانایی قضاوت اخلاقی گزینه‌های مختلف، متفاوت هستند (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۷).

ج) انگیزه اخلاقی (اولویت بندی آن کاری که از نظر اخلاقی درست است)

انگیزه اخلاقی (قصد اخلاقی) به معنای اولویت دادن به آنچه از نظر اخلاقی درست است می‌باشد (رست، ۱۹۸۶). به بیان دیگر، قصد اخلاقی عبارت است از تصمیم‌گیری برای عمل بر اساس قضاوت اخلاقی (جونز، ۱۹۹۱). انگیزه اخلاقی به قصد انتخاب تصمیم اخلاقی بر راه حل دیگری که نشان‌دهنده ارزشی متفاوت است، اشاره دارد. این جزء فرآیند تصمیم‌گیری اخلاقی شامل تعهد به انتخاب ارزش اخلاقی است. برای مثال، یک فرد ممکن است دو راه حل برای یک معضل تشخیص دهد، یکی که منجر به افزایش قدرت شخصی می‌شود و دیگری که از نظر اخلاقی درست است. در این مثال، انگیزه اخلاقی قصد فرد برای انتخاب ارزش اخلاق بر ارزش قدرت است (لینکولن و هولمس، ۲۰۱۱). بعد از اینکه فرد قضاوت اخلاقی انجام نمود، میزان اولویت ارزشهای اخلاقی نسبت به دیگر ارزشها از اهمیت زیادی برخوردار میشود، که میزان تمایل شخص نسبت به عمل بر اساس قضاوت اخلاقی را نشان میدهد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۷).

د) عمل اخلاقی (اقدام بر اساس انگیزه اخلاقی).

رابطه بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی

با توجه به اینکه آگاهی اخلاقی، یکی از مؤلفه‌های تصمیم‌گیری اخلاقی می‌باشد و پدیده‌ای در سطح فردی است، به نظر می‌رسد که تفاوت‌های فردی ممکن است تعیین کند که چرا یک مدیر یک موضوع را به عنوان یک موضوع اخلاقی تشخیص می‌دهد، در حالی که دیگری این موضوع را نمی‌شناسد (رینولدز، ۲۰۰۶). جونز (۱۹۹۱)، هانت و ویتل (۱۹۸۶) یک نظریه عمومی از اصول اخلاقی بازاریابی ارائه کردند و بیان کردند عوامل محیطی (فرهنگی، صنعتی و سازمانی) و تجربیات شخصی بر درک وجود یک مسأله اخلاقی (آگاهی اخلاقی)، راهکارها و پیامدها تاثیر می‌گذارد. همچنین پترسون (۲۰۰۱) در مدل اخلاقی خود نشان داد که یکی از شاخه‌های فرهنگ (فرهنگ سازمانی) بر حساسیت اخلاقی (آگاهی اخلاقی) اثر گذار است و مدل ترکیبی جونز (۱۹۹۱) نیز، نشان دهنده تاثیر محیط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سازمانی بر شناخت مسأله اخلاقی (آگاهی اخلاقی) است. در این راستا، آرمسترانگ (۱۹۹۶) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافت که فرهنگ بر درک اخلاقی (آگاهی اخلاقی) اثر گذار است و دو بُعد فرهنگی هافستند: اجتناب از عدم قطعیت و فردگرایی، تاثیر منفی بر ادراک اخلاقی دارند. لینکولن و هولمس (۲۰۱۱) و ساور و همکاران (۲۰۱۸) نیز رابطه معناداری

بین فرهنگ بر آگاهی اخلاقی نشان دادند. دون و همکاران (۲۰۲۲) نشان دادند فاصله قدرت تاثیر منفی بر آگاهی اخلاقی و تصمیم‌گیری اخلاقی دارد. اوبو و آجیبولاد (۲۰۱۸) نشان دادند که تفاوت در شناخت اخلاقی (آگاهی اخلاقی)، قضاوت اخلاقی و نیت اخلاقی متخصصان حسابداری، تحت تأثیر پیشرفت تحصیلی، وضعیت اقتصادی، تخصص حسابداری، وابستگی فرهنگی، وجدان و تأثیر همسالان، قرار دارد. احمدزاده و یعقوب‌نژاد (۱۴۰۱) نشان دادند رابطه مثبت بین درک حساب‌رسان از فرهنگ اخلاقی حاکم در مؤسسات و تعهد آن‌ها نسبت به منافع عموم وجود دارد. همچنین رابطه منفی بین درک حساب‌رسان از فرهنگ اخلاقی حاکم بر مؤسسات و پذیرش و مشارکت در رفتار غیرحرفه‌ای را مستند نمودند. رحمانی‌نیا و یعقوب‌نژاد (۱۳۹۶) نیز نشان دادند میزان اخلاقی بودن محیط فعالیت حساب‌رسان داخلی (محیط اخلاقی) و فرهنگ سازمانی، می‌توانند تصمیم‌گیری اخلاقی حساب‌رسان داخلی را تحت تأثیر قرار دهند. بنابراین فرضیه اول پژوهش به شرح زیر تدوین می‌شود:

فرضیه ۱: رابطه معناداری بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی وجود دارد.

رابطه بین فرهنگ و تمایل به ریسک‌پذیری

شخصیت یک فرد، از جمله تمایل به ریسک‌پذیری وی، جدای از فرهنگی که در آن متولد و بزرگ شده است، رشد نمی‌کند. همچنین تمایل به ریسک‌پذیری باید تابع فرهنگ فرد باشد. از دیدگاه دیگر، یکی از ویژگی‌های تعیین‌کننده ریسک، عدم قطعیت است و یکی از ابعاد فرهنگ هافستد، اجتناب از عدم قطعیت می‌باشد (وینسون و همکاران، ۲۰۲۰). این جمله حاکی از اثر فرهنگ بر تمایل به ریسک‌پذیری افراد می‌باشد. چونکا (۲۰۱۹) در پژوهش خود نشان داد که دانشجویان لهستانی نسبت به هم‌تایان آمریکایی خود، تمایل به ریسک‌پذیری بالایی دارند. این به معنای اثرگذاری فرهنگ بر تمایل به ریسک‌پذیری فردی می‌باشد. لاگو و همکاران (۲۰۱۸) دریافتند که جنسیت و فرهنگ در تاثیرگذاری بر تمایل به ریسک‌پذیری افراد بسیار موثر است. کرایسر و همکاران (۲۰۱۰) نشان دادند فرهنگ ملی بر تمایل به ریسک‌پذیری اثر معناداری دارد. بدین صورت که دو بُعد فرهنگی هافستد: اجتناب از عدم قطعیت و فاصله قدرت، اثر منفی بر ریسک‌پذیری می‌گذارند. همچنین گو و همکاران (۲۰۲۲) با مقایسه ریسک‌گریزی دانشجویان کشورهای شرقی و غربی مطرح نمودند سطح بالاتر ریسک‌گریزی مشاهده شده در میان شرق آسیایها ممکن است نتیجه تفاوت فرهنگی بین کشورهای غربی و شرقی باشد. صالحی کمردخی و همکاران (۲۰۲۳) نشان دادند فرهنگ (تیم‌گرایی در میان کارکنان)، ضمن افزایش انگیزه در آن‌ها سطح ریسک‌پذیری فردی را کنترل می‌کند. این مطلب حاکی از تاثیر معنادار فرهنگ بر تمایل به ریسک‌پذیری افراد است. بنابراین فرضیه دوم پژوهش به شرح زیر تدوین می‌شود:

فرضیه ۲: رابطه معناداری بین فرهنگ و تمایل به ریسک‌پذیری فردی وجود دارد.

رابطه بین تمایل به ریسک‌پذیری و آگاهی اخلاقی

فرد بر اساس ویژگی‌های رفتاری خود اقدام به اخذ یک تصمیم اخلاقی میکند. همچنین در میان ویژگی‌های رفتاری فرد میتوان به تمایل وی به ریسک‌پذیری اشاره نمود. از آنجایی که فرآیند تصمیم‌گیری اخلاقی تا زمانی که آگاهی اخلاقی وجود نداشته باشد شروع نمیشود و یا به عبارت دیگر با توجه به اینکه آگاهی اخلاقی اولین مؤلفه این فرآیند میباشد، میتوان انتظار داشت تمایل به ریسک‌پذیری بر آگاهی اخلاقی اثرگذار است. وینسون و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعه خود نشان دادند حسابدارانی که تمایل به ریسک‌پذیری بالایی دارند از آگاهی اخلاقی بیشتری برخوردار هستند. اما دون و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش خود یافتند افرادی که تمایل بیشتری به ریسک‌پذیری دارند، دارای آگاهی اخلاقی کمتری هستند. همچنین آکسیانا و سوجانا (۲۰۱۹) نشان دادند ترجیحات ریسک بر تصمیم‌گیری اخلاقی مشاوران مالیاتی تأثیر منفی میگذارد. رحمانینیا و همکاران (۱۴۰۰) در بررسی تأثیر ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری بر فرآیند تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی، اثر معنادار ویژگی‌های شخصیتی (نظیر: وضعیت اقتصادی، آرمان‌گرایی اخلاقی، نسبی‌گرایی اخلاقی، آموزش و پرورش) بر آگاهی اخلاقی، قضاوت اخلاقی، قصد اخلاقی و به طور کلی فرآیند تصمیم‌گیری اخلاقی و اثر معنادار ویژگی‌های رفتاری بر فرآیند تصمیم‌گیری اخلاقی نشان دادند. علی زادگان و همکاران (۱۴۰۱) نشان دادند که انواع تیپ‌های شخصیتی حساب‌برسان، اخلاق حرفه‌ای و تردید حرفه‌ای، بر توانایی کشف تقلب در صورت‌های مالی توسط حساب‌برسان، رابطه مثبت و معناداری دارند. با توجه به مطالبی که در ارتباط با تأثیر فرهنگ بر آگاهی اخلاقی (به عنوان اولین مولفه تصمیم‌گیری اخلاقی)، تأثیر فرهنگ بر تمایل به ریسک‌پذیری فردی و تأثیر تمایل به ریسک‌پذیری فردی بر آگاهی اخلاقی بیان شد، می‌توان عنوان کرد که تمایل به ریسک‌پذیری افراد نقش میانجی در رابطه بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی ایفا می‌کند. لذا فرضیه سوم و چهارم پژوهش به شرح زیر تدوین می‌شود:

فرضیه ۳: رابطه معناداری بین تمایل به ریسک‌پذیری فردی و آگاهی اخلاقی وجود دارد.

فرضیه ۴: تمایل به ریسک‌پذیری فردی نقش میانجی در رابطه بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی دارد.

رابطه بین آگاهی اخلاقی و قضاوت اخلاقی:

طبق نظر جونز (۱۹۹۱) هنگامی که یک شخص، وجود یک مسأله اخلاقی (آگاهی اخلاقی) را تشخیص داد، باید بر اساس آن قضاوت اخلاقی انجام دهد. به عقیده لینگولن و همکاران (۲۰۱۱)، آگاهی اخلاقی، پیش‌بینی‌کننده قابل توجهی برای قضاوت اخلاقی میباشد. رؤیایی و محمدی (۱۳۹۹) معتقد هستند درک فرد از موقعیت اخلاقی (آگاهی اخلاقی)، علت مهم تفاوت در قضاوت‌های اخلاقی میباشد. بر این اساس میتوان به تأثیر آگاهی اخلاقی بر قضاوت اخلاقی پی برد. به طور کلی مطالعات انجام شده در این زمینه، بازگو کننده این موضوع میباشد که قضاوت اخلاقی، مستلزم داشتن آگاهی و شناخت در مورد مسأله اخلاقی است. عسگری (۱۳۹۲)، عبدی گلزار و بهاروند (۱۳۹۷)، رحمان سرشت و همکاران (۱۳۹۷)، عباسی و ایزدی (۱۳۹۹)، دیبا

کیا و همکاران (۱۴۰۰)، پترسون (۲۰۰۱)، باک (۲۰۰۱) و ویتمر (۲۰۰۵)، موسباح و همکاران (۲۰۱۶)، پالاسیوس و همکاران (۲۰۱۷)، وینسون و همکاران (۲۰۲۰) و دون و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش‌های خود نشان دادند که حساسیت اخلاقی (آگاهی اخلاقی) بر قضاوت اخلاقی اثر میگذارد. این مطلب بیانگر اهمیت مؤلفه آگاهی اخلاقی و تاثیر آن بر قضاوت اخلاقی میباشد. اما پیریهاتینیگتایس، نورخولیس (۲۰۱۷) و رضوی زاده (۱۳۹۶) نشان دادند که آگاهی اخلاقی (شناسایی مسأله اخلاقی) بر قضاوت اخلاقی تاثیر معناداری ندارد. بنابراین فرضیه پنجم پژوهش به شرح زیر تدوین می‌شود:

فرضیه ۵: رابطه معناداری بین آگاهی اخلاقی و قضاوت اخلاقی وجود دارد.

رابطه بین قضاوت اخلاقی و قصد اخلاقی:

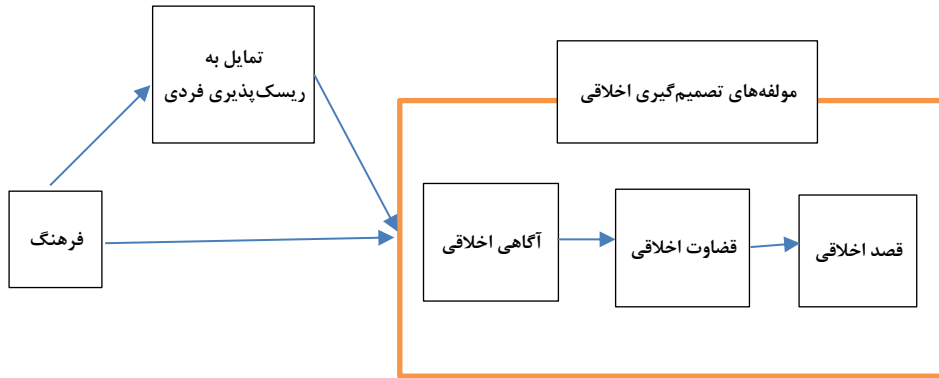
مدل جونز (۱۹۹۱) نشان‌دهنده تاثیرگذاری قضاوت اخلاقی بر قصد اخلاقی است. استریت (۱۹۹۷) بیان نمود رفتار جهت‌داری که فرد بعد از انجام قضاوت اخلاقی بر اساس رشد شناختی اخلاقی خود نسبت به آن گرایش دارد، تمایل اخلاقی (قصد اخلاقی) میباشد. لینکولن و همکاران (۲۰۱۱) مدعی هستند قضاوت اخلاقی، پیش‌بینی‌کننده قابل توجهی برای قصد اخلاقی است. همچنین بارنت و والنترین (۲۰۰۴) بیان نمودند به محض شناسایی معضل اخلاقی، فرد قضاوت میکند و قصد اخلاقی را شکل میدهد. عسگری (۱۳۹۲)، رضوی زاده (۱۳۹۶)، رحمان سرشت و همکاران (۱۳۹۷)، ویتمر (۲۰۰۵)، موسباح و همکاران (۲۰۱۶)، پالاسیوس و همکاران (۲۰۱۷)، وینسون و همکاران (۲۰۲۰) و دون و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش‌های خود نشان دادند که قضاوت اخلاقی مقدم‌های بر قصد اخلاقی است، به عبارت دیگر قضاوت اخلاقی بر قصد اخلاقی تاثیر مثبت و معناداری دارد. پیریهاتینیگتایس، نورخولیس (۲۰۱۷) نشان دادند که قضاوت اخلاقی بر قصد اخلاقی تاثیر معناداری ندارد. بر اساس مطالعات انجام شده میتوان عنوان نمود بعد از اینکه شخص معضل اخلاقی را توانست تشخیص دهد و بر اساس آن راه‌حلهای اخلاقی را تعیین کند باید بتواند بر اساس قضاوت اخلاقی انجام شده، تمایل اخلاقی خود را شکل دهد. بنابراین فرضیه ششم پژوهش به شرح زیر تدوین می‌شود:

فرضیه ۶: رابطه معناداری بین قضاوت اخلاقی و قصد اخلاقی وجود دارد.

مدل مفهومی

مدل مفهومی پژوهش در شکل ۱ نمایش داده شده است:

شکل ۱- مدل مفهومی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

• روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش توصیفی-پیمایشی میباشد. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه و برای تحلیل داده‌ها از مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم افزار PLS استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش حسابداران رسمی شاغل در موسسات حسابرسی ثبت شده در ایران می‌باشد که بر اساس استعلام صورت گرفته از جامعه حسابداران رسمی ایران حجم جامعه ۴۷۲ نفر می‌باشد. حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران ۲۱۲ نفر تعیین شد و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شد. از پرسشنامه‌های دورفمن و هاول (۱۹۸۸)، جکسون (۱۹۹۴)، کوهن و همکاران (۱۹۹۸)، بارینکوا و اسپینوسا-پایک (۲۰۱۸) و کوهن و همکاران (۱۹۹۸) به ترتیب برای اندازه‌گیری متغیرهای فرهنگ، تمایل به ریسک‌پذیری، آگاهی اخلاقی، قضاوت اخلاقی و قصد اخلاقی بهره گرفته شد. پرسشنامه‌های فرهنگ، آگاهی اخلاقی، قضاوت اخلاقی و قصد اخلاقی استاندارد بوده و در پژوهش‌های قبلی از جمله منصوری سپهر و همکاران (۱۳۹۲)، خسروی و همکاران (۱۳۹۵) و علوی (۱۳۸۸) مورد استفاده قرار گرفته است و روایی آنها تأیید شده است. پرسشنامه تمایل به ریسک‌پذیری نیز استاندارد بوده اما روایی آن در ایران مورد بررسی قرار نگرفته است، به همین منظور جهت سنجش روایی آن از روایی سازه استفاده می‌شود. این نوع از روایی به دو دسته تقسیم میشود: روایی همگرا و روایی واگرا. برای بررسی روایی همگرا از آزمون (AVE) یا همان میانگین واریانس استخراج شده استفاده میشود و برای بررسی پایایی پرسشنامه، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده می‌شود. همچنین از پایایی ترکیبی (CR) نیز جهت سنجش پایایی پرسشنامه استفاده میشود.

• یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه‌ی آماری در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- بررسی شاخص‌های جمعیت شناختی پژوهش

درصد فراوانی داده‌های هر طبقه	مؤلفه‌های جمعیت شناختی پژوهش	
۹۰	مرد	جنسیت
۱۰	زن	
۱۰۰	جمع	
۸	لیسانس	تحصیلات
۵۸	فوق لیسانس	
۳۴	دکتر	
۱۰۰	جمع	
۲۸	کمتر از ۱۰ سال	سابقه کار افراد
۴۴	بین ۱۰ تا ۲۰ سال	
۲۸	بیشتر از ۲۰	
۱۰۰	جمع	
۱۶	مجرد	وضعیت تاهل
۸۴	متاهل	
۱۰۰	جمع	

منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول ۲ بیانگر آمار توصیفی داده‌ها، سازه‌ها یا سؤالات پرسشنامه می‌باشد. در این قسمت، برای توصیف سازه‌ها از شاخص‌هایی همچون میانگین، میانه، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی استفاده شده است. همچنین با معرفی حداقل و حداکثر میانگین امتیازهای پاسخ‌دهندگان به سؤالات هر سازه، دامنه‌ی امتیازات هر سازه مشخص شده است.

مقدار میانگین معیار مردسالاری / زن‌سالاری (۳/۳۵) در متغیر فرهنگ، نشان‌دهنده بالاتر بودن مردسالاری در میان نمونه مورد بررسی می‌باشد. (چنانچه میانگین بیشتر از ۳ باشد نشان‌دهنده مردسالاری و چنانچه میانگین کمتر از ۳ باشد نشان‌دهنده زن‌سالاری است). مقدار میانگین معیار جمع‌گرایی / فردگرایی (۳/۶۸) در متغیر فرهنگ نشان‌دهنده بالاتر بودن جمع‌گرایی در میان نمونه مورد بررسی می‌باشد (چنانچه میانگین بیشتر از ۳ باشد نشان‌دهنده جمع‌گرایی و چنانچه میانگین کمتر از ۳ باشد نشان‌دهنده فردگرایی است). مقدار میانگین معیار اجتناب از عدم‌اطمینان (۲/۴۰) در متغیر فرهنگ نشان‌دهنده بالاتر بودن فرهنگ

ریسک پذیری در میان نمونه مورد بررسی می باشد (چنانچه میانگین بیشتر از ۳ باشد نشان دهنده اجتناب از عدم اطمینان بالا و چنانچه میانگین کمتر از ۳ باشد نشان دهنده اجتناب از عدم اطمینان پایین یا ریسک پذیری است). مقدار میانگین معیار فاصله قدرت (توزیع قدرت) (۲/۶۲) در متغیر فرهنگ نشان دهنده توزیع قدرت به میزان عادلانه تری میباشد (چنانچه میانگین بیشتر از ۳ باشد نشان دهنده توزیع ناعادلانه قدرت و چنانچه میانگین کمتر از ۳ باشد نشان دهنده این است که توزیع قدرت عادلانه تر است).

جدول ۲- آمار توصیفی سازها

متغیر اصلی	متغیر فرعی	میانگین	میانه	حداقل	حداکثر	انحراف معیار	کشیدگی	چولگی	
فرهنگ	مردسالاری در برابر زن سالاری	۳/۳۵	۳/۶۷	۱	۵	۰/۶۵	۲/۲۰	-۰/۳۹	
	فردگرایی در برابر جمع گرایی	۳/۶۸	۳/۸۰	۲	۵	۰/۳۲	۹/۴۱	-۰/۴۹	
	اجتناب از عدم اطمینان	۲/۴۰	۲/۴۶	۱	۴	۰/۴۱	۱/۹۰	۰/۲۱	
	فاصله قدرت (توزیع قدرت)	۲/۶۲	۲/۵۰	۱	۴	۰/۶۷	۲/۰۰	۰/۲۸	
تصمیم گیری اخلاقی	آگاهی اخلاقی	اخراج کارمند	۳/۷۰	۳/۶۷	۱	۷	۱/۰۷	۴/۹۰	۰/۳۵
		حق کپی رایت	۳/۷۱	۳/۶۷	۱	۷	۱/۱۱	۵/۷۶	۰/۲۹
		اعطای وام	۳/۷۱	۳/۶۷	۱	۷	۱/۰۱	۸/۸۶	۰/۳۳
	قصد اخلاقی	اخراج کارمند	۵/۶۷	۶/۰۰	۱	۷	۱/۰۶	۵/۵۸	-۱/۸۸
		حق کپی رایت	۵/۵۸	۵/۵۰	۱	۷	۱/۱۱	۵/۲۸	-۱/۸۸
		اعطای وام	۵/۶۴	۶/۰۰	۱	۷	۱/۰۱	۹/۲۷	-۲/۵۷
		قضاوت اخلاقی	۳/۵۴	۳/۶۷	۲	۵	۰/۸۷	۰/۴۹	-۰/۴۳
تمایل به ریسک پذیری فردی	-	۳/۵۱	۳/۸۳	۱	۵	۰/۹۹	۰/۳۵	-۰/۸۹	

منبع: یافته های پژوهشگر

متغیر تصمیم گیری اخلاقی با استفاده از ۳ مولفه مورد سنجش قرار گرفته است. در بررسی داده های مولفه آگاهی اخلاقی مشاهده می شود که مقادیر میانگین نزدیک به ۴ می باشند. از آنجا که هر چه امتیازات نزدیک به ۱ باشد، پاسخ دهندگان از آگاهی اخلاقی بالایی برخوردار هستند، می توان بیان کرد که پاسخ دهندگان در

نمونه مورد بررسی از آگاهی اخلاقی متوسط برخوردارند. همچنین در بررسی داده های مؤلفه قصد اخلاقی مشاهده می شود که مقادیر میانگین نزدیک به ۶ می باشند. هر چه امتیازات نزدیک به ۷ باشد پاسخ دهندگان، قصد اخلاقی بالایی دارند، بنابراین در نمونه مورد بررسی پاسخ دهندگان از قصد اخلاقی نسبتاً بالایی برخوردار هستند. برای بررسی داده های مؤلفه قضاوت اخلاقی مقادیر میانگین نزدیک به ۴ می باشد. در این مؤلفه با توجه به اینکه هر چه امتیازات نزدیک به ۵ باشد پاسخ دهندگان، قضاوت اخلاقی بالایی دارند، می توان بیان کرد که پاسخ دهندگان در نمونه مورد بررسی از قضاوت اخلاقی نسبتاً بالایی برخوردار هستند.

در بررسی داده های متغیر تمایل به ریسک پذیری فردی مشاهده می شود که مقادیر میانگین نزدیک به ۴ می باشند. در این مولفه با توجه به اینکه هر چه امتیازات نزدیک به ۵ باشد دلالت بر تمایل به ریسک پذیری بالای فرد می باشد، می توان بیان کرد که پاسخ دهندگان در نمونه مورد بررسی از تمایل به ریسک پذیری نسبتاً بالایی برخوردار هستند. همچنین از این جدول که شامل شاخص های مرکزی و پراکندگی برای متغیرهای مختلف است، از نظر آماری نتایج زیر حاصل می شود:

الف) شکل توزیع داده ها را از مقدار میانگین، میانه و مقایسه ی آن ها نیز می توان حدس زد. اگر مقدار میانگین از میانه به اندازه ی قابل توجهی بزرگ تر باشد، داده ها چوله به راست و در حالت برعکس چوله به چپ هستند. با توجه به مقادیر جدول همه متغیرهای پژوهش از نظر فاصله میانگین و میانه کمی تفاوت دارند.

ب) مقدار انحراف معیار، کمینه و بیشینه نیز پراکندگی داده را نشان می دهد. هر چه مقدار انحراف معیار کمتر باشد، داده ها حول میانگین متغیر متمرکزترند. پراکندگی کمتر میزان اعتماد به مقدار میانگین را افزایش می دهد و در حالت برعکس کاهش. در واقع اگر انحراف معیار بزرگ باشد، داده ها حول میانگین نیستند و دور از میانگین پراکنده اند. نتایج نشان می دهد که کلیه متغیرها دارای انحراف معیار کمی هستند.

ج) با توجه به این که میزان کشیدگی توزیع نرمال برابر ۳ است، بنابراین متغیری که کشیدگی آن ۳ یا نزدیک به آن باشد، دارای توزیع نرمال است. همانگونه که مشاهده می شود متغیرهای پژوهش از نظر این معیار نرمال نمی باشد.

د) از آن جایی که میزان چولگی توزیع نرمال برابر با صفر است، چولگی نزدیک به صفر، نرمال بودن توزیع داده ها را بیان می کند. همچنین اگر چولگی متغیری بین بازه ۲- و ۲+ باشد، توزیع آن متغیر نرمال خواهد بود. همانگونه که مشاهده می شود کلیه متغیرهای پژوهش به لحاظ چولگی داده ها از توزیع نرمال برخوردار هستند.

بررسی نرمال بودن داده های پژوهش

در این پژوهش برای بررسی نرمال بودن داده های پژوهش از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۳ نشان داده شده است:

جدول ۳- آزمون بررسی نرمال بودن

نتیجه	سطح معناداری	مقدار آماره K-S	متغیر
نرمال نیست	۰/۰۱۹	۱/۵۲۷	فرهنگ
نرمال است	۰/۰۶۰	۱/۳۲۴	تمایل به ریسک پذیری فردی
نرمال است	۰/۰۷۸	۱/۲۷۳	آگاهی اخلاقی
نرمال نیست	۰/۰۰۲	۱/۸۵۸	قضاوت اخلاقی
نرمال نیست	۰/۰۱۳	۱/۸۴۵	قصد اخلاقی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

با توجه به اینکه برخی از متغیرها دارای توزیع نرمال هستند ولی برخی دارای توزیع نرمال نیستند برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار SMART PLS.03 استفاده شده است.

پایایی و روایی سنجی ابزار جمع‌آوری داده‌ها

آنچه در جدول ۴ نمایش داده شده نتایج پایایی درونی، روایی همگرا و پایایی ترکیبی است. معیار قابل قبول برای شاخص آلفای کرونباخ که نشان‌دهنده پایایی درونی مدل اندازه‌گیری خواهد بود حداقل مقدار ۰/۷ می‌باشد. همانگونه که مشاهده می‌شود کلیه متغیرها دارای پایایی درونی قابل قبول هستند. با استفاده از ضریب دیلون-گلداشتاين پایایی ترکیبی سنجیده می‌شود. ضریب پایایی ترکیبی بالاتر از ۰/۷ برای هر سازه نشان‌دهنده پایایی مناسب بوده، بنابراین سازه‌ها از پایایی ترکیبی مناسبی برخوردارند. از آنجا که میانگین واریانس استخراج شده AVE بالاتر از ۰/۵ است، اعتبار درونی مدل نیز تأیید می‌شود.

جدول ۴- مقادیر آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی (CR) و (AVE)

Average Variance Extracted (AVE)	Composite Reliability	آلفای کرونباخ	سازه‌ها
۰/۵۱۱	۰/۹۶۲	۰/۹۵۹	آگاهی اخلاقی
۰/۵۹۳	۰/۸۵۳	۰/۷۶۸	تمایل به ریسک پذیری
۰/۶۷۳	۰/۸۹۱	۰/۸۳۶	فرهنگ
۰/۶۵	۰/۹۱۷	۰/۸۹۱	قصد اخلاقی
۰/۶۴۵	۰/۹	۰/۸۶	قضاوت اخلاقی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتایج بررسی روایی تشخیصی (ماتریس فورنل-لارکر) در جدول ۵ ارائه شده است. معیار مهمی که با روایی تشخیصی یا روایی واگرا مشخص می‌گردد، میزان رابطه سازه با شاخص‌هایش در مقایسه رابطه آن سازه با سایر

سازهها است. بررسی این امر به وسیله یک ماتریس صورت میپذیرد که خانههای این ماتریس حاوی مقادیر ضرایب همبستگی بین سازهها و جذر مقادیر AVE مربوط به هر سازه است. این مدل در صورتی روایی و اگرایی قابل قبولی دارد که اعداد مندرج در قطر اصلی از مقادیر زیرین خود بیشتر باشند (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲). نتایج بررسی روایی تشخیصی نشان می دهد تمام سازهها به خوبی از هم تفکیک شده اند و مدل روایی و اگرایی قابل قبولی دارد. زیرا همانگونه که ملاحظه می شود اعداد مندرج در قطر اصلی از مقادیر زیرین خود بیشتر بوده، در نتیجه تمام سازهها به خوبی از هم تفکیک شده اند و مدل روایی و اگرایی قابل قبولی دارد.

جدول ۵- ماتریس فورنل و لارکر

قضاوت اخلاقی	قصد اخلاقی	فرهنگ	تمایل به ریسک پذیری	آگاهی اخلاقی	
				۰/۷۱۵	آگاهی اخلاقی
			۰/۷۷	۰/۲۱۶	تمایل به ریسک پذیری
		۰/۸۲	۰/۷۱۸	۰/۲۱	فرهنگ
	۰/۸۰۶	۰/۱۴۹	۰/۲۹۱	۰/۶۴۵	قصد اخلاقی
۰/۸۰۳	۰/۸۰۱	۰/۱۶۸	۰/۲۲۶	۰/۶۹۳	قضاوت اخلاقی

منبع: یافته های پژوهشگر

شاخص های نیکویی برازش مدل

نتایج شاخص برازش R Squares، شاخص استون - گیسر Q2، معیار تغییرپذیری و نتایج شاخص GOF در جدول ۶ درج شده است. با توجه به اینکه مقدار شاخص R Square در دو مورد از سازهها بزرگتر از ۰/۶۷ و مقدار شاخص استون - گیسر Q2 دو مورد از سازهها بزرگتر از ۰/۳۵ است، مطلوب بودن مدل ساختاری را نشان می دهد. همینطور میانگین Red ها (۰/۳۸۸۷) برای شاخص معیار تغییرپذیری بزرگتر از ۰/۳۵ و مقدار شاخص GOF بزرگتر از ۰/۳۶ است که گویای برآورد مناسب و قوی مدل است.

جدول ۶- شاخص های نیکویی برازش

GOF	Red	Q ²	R Square	سازه ها
۰/۵۵۹۲	۰/۰۲۷۰۸	۰/۰۲۳	۰/۰۵۳	آگاهی اخلاقی
	۰/۳۰۵۹۹	۰/۲۸۵	۰/۵۱۶	تمایل به ریسک پذیری
	۰/۴۶۷۳۵	۰/۴۱۷	۰/۷۱۹	قصد اخلاقی
	۰/۵۱۴۷۱	۰/۴۷	۰/۷۹۸	قضاوت اخلاقی

منبع: یافته های پژوهشگر

معیار اندازه اثر (F²)

شدت رابطه میان سازه‌های مدل در جدول ۷ نمایش داده شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود شدت رابطه متغیرهای تمایل به ریسک‌پذیری - آگاهی اخلاقی و همچنین فرهنگ - آگاهی اخلاقی ضعیف می‌باشد که در آزمون ضریب تعیین در متغیر آگاهی اخلاقی نیز مشاهده شد. ضعیف بودن شدت تاثیر بدین معناست که علاوه بر متغیرهای در نظر گرفته شده متغیرهای دیگری نیز هستند که بر آگاهی اخلاقی تاثیرگذار هستند که در پژوهش های دیگر می توانند در نظر گرفته شوند.

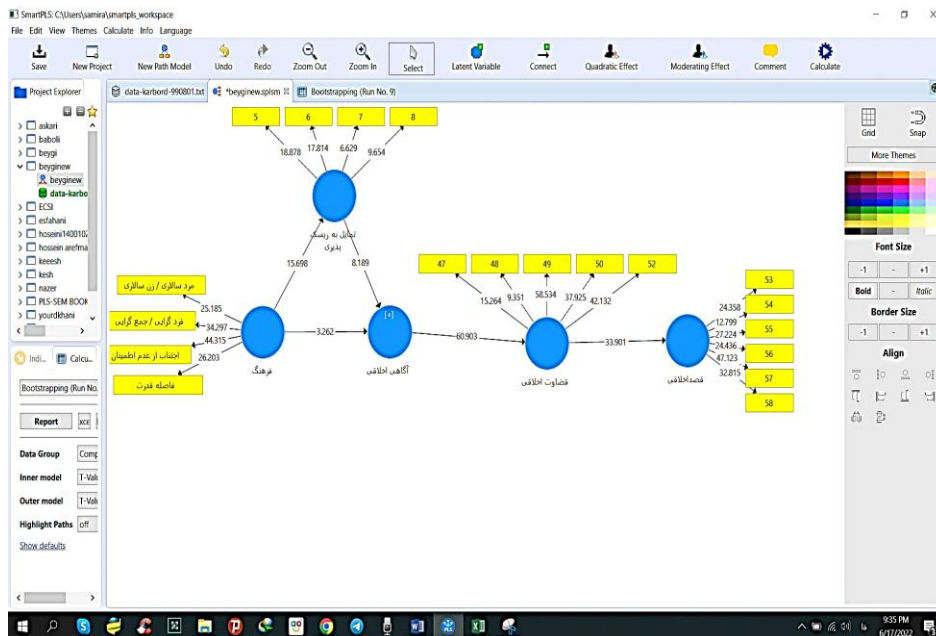
جدول ۷- معیار اندازه تأثیر (F²)

قضاوت اخلاقی	قصد اخلاقی	فرهنگ	تمایل به ریسک‌پذیری	آگاهی اخلاقی	
۳/۹۴۲ (قوی)					آگاهی اخلاقی
				۰/۰۰۹ (ضعیف)	تمایل به ریسک‌پذیری
			۱/۰۶۷ (قوی)	۰/۰۰۷ (ضعیف)	فرهنگ
					قصد اخلاقی
	۲/۵۶۱ (قوی)				قضاوت اخلاقی

منبع: یافته‌های پژوهشگر

برآورد مدل ساختاری

مدل پژوهش برای مشخص شدن معناداری یا عدم معناداری رابطه‌ها با استفاده از دستور Bootstrapping برآورد گردیده است. شکل ۲ و جدول ۸ خلاصه نتایج حاصل از تحلیل PLS را برای آزمون مدل ساختاری آماری نشان می‌دهد که مقادیر آماره T را برای مشخص سازی معناداری یا عدم معناداری رابطه‌ها بیان می‌کند.

شکل ۲- مقادیر T
منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول ۸- مقادیر ضرایب مسیر و T

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب مسیر	انحراف معیار	آماره T	سطح معناداری (P Values)
آگاهی اخلاقی	قضاوت اخلاقی	۰/۸۸	۰/۰۱۴	۶۰/۹۰۳	۰/۰۰۰
تمایل به ریسک‌پذیری	آگاهی اخلاقی	۰/۷۳۹	۰/۰۹۰	۸/۱۸۹	۰/۰۰۰
فرهنگ	آگاهی اخلاقی	-۰/۲۶	۰/۰۸۰	۳/۲۶۲	۰/۰۰۱
فرهنگ	تمایل به ریسک‌پذیری	۰/۶۶۷	۰/۰۴۲	۱۵/۶۹۸	۰/۰۰۰
قضاوت اخلاقی	قصد اخلاقی	۰/۸۴۸	۰/۰۲۵	۳۳/۹۰۱	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهشگر

همانگونه که در جدول مشاهده می‌شود، ستون سوم ضرایب مسیر نشان داده شده است که شدت تاثیر متغیر مستقل را بر متغیر وابسته نشان می‌دهد. در ستون پنجم، مقادیر T بیان شده است که برای هر متغیری که از

۱/۹۶ بیشتر هستند نشان دهنده معنادار بودن روابط میان آن متغیرها در سطح اطمینان ۹۵٪ می باشد. علاوه بر این مقادیر سطح معناداری (P-Value) میزان معناداری هر رابطه را نشان می دهد که در صورتیکه این مقدار زیر ۵ درصد باشد، رابطه معنادار است. نتایج آزمون فرضیه های پژوهش نشان می دهد به احتمال ۹۵ درصد رابطه منفی و معناداری بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی (فرضیه اول)، رابطه مثبت و معناداری بین فرهنگ و تمایل به ریسک پذیری (فرضیه دوم)، بین تمایل به ریسک پذیری فردی و آگاهی اخلاقی (فرضیه سوم)، بین آگاهی اخلاقی و قضاوت اخلاقی (فرضیه پنجم) و بین قضاوت اخلاقی و قصد اخلاقی (فرضیه ششم) وجود دارد.

آزمون سوئیل برای بررسی متغیر میانجی (بررسی فرضیه چهارم)

در این پژوهش با استفاده از روش محاسبه آنالیز به آزمون ضرایب متغیر میانجی پرداخته شده است. در روش اول از ضرایب رگرسیون و خطای استاندارد استفاده می شود. در ادامه نتایج آزمون سوئیل در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۹- نتایج آزمون سوئیل

مؤلفه ها	ضریب رگرسیون	خطای استاندارد
مؤلفه A فرهنگ و تمایل به ریسک	۰/۶۶۷	۰/۰۴۲
مؤلفه B تمایل به ریسک به آگاهی اخلاقی (تصمیم گیری اخلاقی)	۰/۷۳۹	۰/۰۹
مقدار آماره Z آزمون سوئیل	۷/۲۸۲۴	
نتیجه	متغیر میانجی دارای تأثیر معنادار می باشد.	

منبع: یافته های پژوهشگر

همانگونه که مشاهده می شود مقدار آماره های آزمون سوئیل بدست آمده از مقدار ۱/۹۶ بیشتر می باشد که نشان دهنده این است که فرض صفر (مبنی بر این که متغیر میانجی نقشی در میان رابطه متغیر مستقل و وابسته ندارد)، در سطح خطای ۰/۰۵ رد شده و تاثیر میانجی در این رابطه معنادار است. با توجه به بیشتر بودن مقادیر آماره T رابطه بین فرهنگ و ریسک پذیری فردی، رابطه بین ریسک پذیری فردی و آگاهی اخلاقی از عدد $\pm 1/96$ و کمتر بودن سطح معناداری این روابط از ۰/۰۵ و بیشتر بودن مقدار آزمون سوئیل (۷/۲۸) از مقدار ۱/۹۶، به احتمال ۹۵ درصد می توان بیان نمود تمایل به ریسک پذیری فردی به طور معناداری نقش میانجی در رابطه بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی دارد.

• بحث و نتیجه گیری

حسابداران رسمی از جمله اشخاصی می باشند که اطلاعات تهیه شده توسط شرکت برای اشخاص حقیقی و حقوقی را جهت اخذ تصمیم، مورد بررسی و اعتبار بخشی قرار می دهند. از طرفی این امکان وجود دارد که

حسابداران در موقعیتی که دارای مسأله اخلاقی است قرار گیرند. بنابراین، کسب این اطلاعات توسط ذی نفعان آن، برای گرفتن تصمیم، حاوی ریسک یا عدم اطمینان است. بر همین اساس از جمله عواملی که میتواند بر حسابداران برای اخذ یک تصمیم اخلاقی اثر گذار باشد، تمایل به ریسک پذیری فردی است. همچنین از آنجایی که حسابداران رسمی ممکن است تفاوت‌هایی در این زمینه داشته باشند، میتوان فرهنگ را از جمله عوامل اثرگذار بر تصمیم اخلاقی و تمایل به ریسک‌پذیری فرد تلقی نمود. لذا هدف پژوهش حاضر تعیین این موضوع است که آیا فرهنگ بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی با نقش میانجی تمایل به ریسک‌پذیری فرد اثر میگذارد؟

طبق نتایج فرضیه اول این پژوهش رابطه منفی و معناداری بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی وجود دارد. نتیجه به دست آمده نشان میدهد فرهنگ کشور ایران که حسابدار رسمی در آن رشد کرده است اثر معکوسی بر افزایش آگاهی اخلاقی وی دارد. فرهنگ دارای ابعاد مختلفی نظیر مردگرایی در برابر زن‌گرایی، فردگرایی در برابر جمع‌گرایی، اجتناب از عدم قطعیت و توزیع قدرت میباشد که میتواند تأثیرات مثبت یا منفی بر آگاهی اخلاقی (حساسیت اخلاقی) بگذارد. با توجه به یافته‌های آمار توصیفی، حسابداران رسمی مورد بررسی اجتناب از عدم قطعیت پایین و تمایل بیشتری به مردگرایی دارند و اعتقاد دارند که قدرت به صورت عادلانه‌تری توزیع شده است و جمع‌گرا هستند. در جوامعی که در آنها اجتناب از عدم اطمینان کم است و تمایل به مردگرایی بیشتر است، مردم به واسطه اعتماد به نفس و تجربه‌ای که دارند قادرند با دیگران ارتباط برقرار کرده و اختلافات موجود را حل و فصل کنند. همچنین در این جوامع، افراد توانایی پذیرش آراء و نظرات مخالف را دارند و اختلاف و ناهمگونی یک امر طبیعی تلقی می‌شود که لزوماً بد نیست و می‌تواند سرمنشا تحولات سازنده در جامعه باشد. بر این اساس، کاهش اجتناب از عدم اطمینان و مردگرایی، باعث کاهش تضاد اخلاقی و مشکل اخلاقی در محیط کار شده و فرد خود را کمتر درگیر مسائل اخلاقی می‌بیند و لذا حساسیت فرد نسبت به امور اخلاقی کاهش می‌یابد. در جوامعی که توزیع قدرت به صورت عادلانه‌تری صورت گرفته است افراد از هم خاطر جمع بوده و به یکدیگر اعتماد بیشتری دارند و در نتیجه تضاد اخلاقی کاهش می‌یابد. همچنین در جوامع جمع‌گرا، افراد انتظار دارند اقوام، طایفه و سایر گروه‌های خودی از منافع آنها بخاطر وفاداریشان حمایت کنند و رابطه کارفرما-کارمند با توجه به شرایط اخلاقی همانند یک رابطه خانوادگی تصور می‌شود و افراد کمتر درگیر تضاد اخلاقی شده و حساسیت اخلاقی کاهش می‌یابد. این یافته‌ها با مطالعه وینسون و همکاران (۲۰۲۰) که در بررسی رابطه بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی در مناطق ایالات متحده و منا به این نتیجه رسیدند که فرهنگ بر آگاهی اخلاقی اثر منفی و معناداری دارد، همسو میباشد. اما با یافته مطالعه آرمسترانگ (۱۹۹۶) که در پژوهش خود نشان داد فرهنگ بر درک مشکلات اخلاقی (آگاهی اخلاقی) تأثیر مثبت و معناداری دارد. به عبارت دیگر سه بُعد فرهنگی هافستد یعنی اجتناب از عدم قطعیت، فردگرایی و مردگرایی تأثیر مثبتی بر ادراک اخلاقی دارند و بُعد توزیع قدرت، اثر معناداری بر آگاهی اخلاقی ندارد، همچنین با یافته دون و همکاران (۲۰۲۲) که نشان دادند فاصله قدرت تأثیر منفی بر آگاهی اخلاقی و تصمیم‌گیری اخلاقی دارد، ناهمسو است.

همچنین نتایج فرضیه دوم پژوهش حاضر نشان داد رابطه مثبت و معناداری بین فرهنگ و تمایل به ریسک‌پذیری حسابداران رسمی وجود دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد حسابداران رسمی در ایران، در فرهنگی مردگرا رشد کرده و کار نمیکنند، عدم قطعیت پایینی دارند. به عبارتی دیگر ریسک‌پذیری بیشتری دارند و جمع‌گرا هستند. با توجه به تاثیر مثبت فرهنگ بر تمایل به ریسک‌پذیری حسابداران رسمی میتوان بیان نمود هرچه بُعد فرهنگی مردگرایی که بیانگر شجاعت و جسارت و بیباکی افراد میباشد افزایش یابد، اعتماد آن‌ها به جمع بیشتر باشد و انعطاف‌پذیری بیشتری (عدم قطعیت پایین‌تری) داشته باشند، تمایل به ریسک‌پذیری آنان تشدید خواهد شد. یافته تحقیق با یافته‌های کرایسر و همکاران (۲۰۱۰)، لاگو و همکاران (۲۰۱۸)، چونکا (۲۰۱۹)، وینسون و همکاران (۲۰۲۰) و گو و همکاران (۲۰۲۲) که رابطه مثبتی بین فرهنگ و تمایل به ریسک‌پذیری افراد مستند نمودند، همسو میباشد.

طبق نتایج فرضیه سوم این پژوهش رابطه مثبت و معناداری بین تمایل به ریسک‌پذیری و آگاهی اخلاقی حسابداران رسمی وجود دارد. حسابداران رسمی که تمایل بیشتری به ریسک‌پذیری دارند نسبت به حسابداران رسمی که تمایل کمتری به ریسک‌پذیری دارند بهتر توانسته‌اند موقعیتی که دارای مسأله اخلاقی است را شناسایی کنند. به عبارت دیگر با توجه به پاسخهایی که پاسخ دهندگان به سئوالات مربوط به ریسک‌پذیری داده‌اند میتوان بیان نمود حسابداران رسمی از تمایل به ریسک‌پذیری نسبتاً بالایی برخوردار هستند و این بدین معنا میباشد که حسابداران رسمی از تاثیر عواقب کارهایشان بر خود و دیگران مطلع میباشند، به همین خاطر بهتر قادر هستند تا موقعیتی که دارای معضل اخلاقی است را تشخیص دهند. این یافته تحقیق با مطالعه وینسون و همکاران (۲۰۲۰) که نشان دادند تمایل به ریسک‌پذیری افراد بر آگاهی اخلاقی آنان اثر مثبت و معناداری دارد، همسو می‌باشد. اما با یافته‌های دون و همکاران (۲۰۲۲) که نشان دادند هر چه تمایل به ریسک‌پذیری افراد در زمینه حسابداری و حسابرسی بیشتر باشد، آگاهی اخلاقی کمتر است و همچنین آکسیانا و سوجانا (۲۰۱۹) که نشان دادند ترجیحات ریسک بر تصمیم‌گیری اخلاقی مشاوران مالیاتی تأثیر منفی میگذارد، ناهمسو میباشد.

طبق نتایج فرضیه چهارم این پژوهش تمایل به ریسک‌پذیری فردی، رابطه بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی را میانجیگری مینماید و همچنین به کمک تمایل به ریسک‌پذیری، رابطه مثبت و معناداری بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی وجود دارد. با توجه به اینکه حسابداران رسمی در فرهنگی با مردگرایی بالا رشد کرده‌اند و از آنجایی که تمایل آنان به ریسک‌پذیری به دلیل فرهنگ حاکم بر ایران نسبتاً بالا میباشد (رابطه مثبت بین فرهنگ و ریسک‌پذیری) و همچنین با در نظر گرفتن این موضوع که حسابداران رسمی از آگاهی اخلاقی تقریباً خوبی بخاطر بالا بودن تمایلشان به پذیرش ریسک برخوردار هستند (رابطه مثبت بین تمایل به ریسک و آگاهی اخلاقی) آن هم به این دلیل که هر چه حسابداران رسمی ریسک‌پذیر باشند از عواقب کار خود و به طور کلی از معضل اخلاقی آگاهی بیشتری دارند و همچنین با توجه به اینکه فرهنگ بر ادراک افراد در موضوعات اخلاقی اثرگذار است، متغیر فرهنگ (از طریق بُعد مردگرایی) به واسطه ویژگی فردی حسابداران رسمی یعنی تمایل

به ریسک‌پذیری، بر آگاهی اخلاقی آنان اثر مثبت می‌گذارد. این یافته تحقیق با نتایج مطالعه وینسون و همکاران (۲۰۲۰) چونکا (۲۰۱۹) و آرمسترانگ (۱۹۹۶) که بیانگر میانجیگری تمایل به ریسک‌پذیری بر رابطه بین فرهنگ و آگاهی اخلاقی و همچنین تاثیر مثبت فرهنگ بر آگاهی اخلاقی از طریق تمایل به پذیرش ریسک میباشد، همسو است.

طبق نتایج فرضیه پنجم این پژوهش رابطه مثبت و معناداری بین آگاهی اخلاقی و قضاوت اخلاقی وجود دارد. به دنبال مدل‌های اخلاقی طراحی شده توسط رست (۱۹۸۶)، جونز (۱۹۹۱) و ویتمر (۲۰۰۵)، آگاهی اخلاقی (حساسیت اخلاقی) مقدمه‌های بر قضاوت اخلاقی میباشد که این موضوع به اثرگذاری آگاهی اخلاقی بر قضاوت اخلاقی اشاره دارد. از آنجایی که حسابداران رسمی ایران سناریوهای مطرح شده را غیر اخلاقی تلقی نمودند، میتوان بیان نمود که توانستند مشکل اخلاقی را درک نمایند. همین موضوع موجب شده است به صورت اخلاقی قضاوت کنند که چه کاری درست میباشد. به بیان دیگر با توجه به اینکه حسابداران رسمی نقش اعتباردهی به صورتهای مالی را عهده‌دار هستند و همچنین با توجه به اینکه جامعه خواهان اتخاذ تصمیم اخلاقی از سوی آنان است و مهمترین مولفه فرآیند تصمیم‌گیری اخلاقی آگاهی اخلاقی حسابداران رسمی میباشد، طبق بررسیهای به عمل آمده میتوان بیان نمود حسابداران رسمی ایران از توانایی نسبتاً خوبی برای تشخیص موقعیتی که دارای مسأله اخلاقی است برخوردار هستند که این موجب شده است تا بتوانند اخلاقی‌ترین راه‌ها را برای حل آن مشکل انتخاب نمایند. یافته تحقیق با یافته‌های عسگری (۱۳۹۲)، عبدی گلزار و بهاروند (۱۳۹۷)، رحمان سرشت و همکاران (۱۳۹۷)، عباسی و ایزدی (۱۳۹۹)، دیبا کیا و همکاران (۱۴۰۰)، پترسون (۲۰۰۱)، باک (۲۰۰۱) و ویتمر (۲۰۰۵)، موسیاح و همکاران (۲۰۱۶)، پالاسیوس و همکاران (۲۰۱۷)، وینسون و همکاران (۲۰۲۰) و دون و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش‌های خود نشان دادند که آگاهی اخلاقی تاثیر مثبت و معناداری بر قضاوت اخلاقی حسابداران دارد، همسو است و با یافته رضوی زاده (۱۳۹۶) و پیریهایتینیکتایس و نوخولیس (۲۰۱۷) که بین آگاهی اخلاقی و قضاوت اخلاقی حسابداران مستقل رابطه معناداری مشاهده نکردند، ناهمسو است.

نتایج فرضیه ششم پژوهش نشان داد رابطه مثبت و معناداری بین قضاوت اخلاقی و قصد اخلاقی وجود دارد. با توجه به اینکه حسابداران رسمی ایران به خوبی توانستند موقعیتی که دارای یک مسأله اخلاقی است را شناسایی نمایند و همچنین بر این اساس یک قضاوت اخلاقی انجام دهند، میتوان بیان نمود که حسابداران رسمی توانستند بر اساس قضاوت اخلاقی خود، تمایل خود را برای انجام عمل اخلاقی شکل دهند به عبارت دیگر بر اساس پاسخی که حسابداران رسمی به سئوالات دادند میتوان بیان نمود احتمال اینکه آنان به سمت انجام یک اقدام غیر اخلاقی بروند و بر اساس قضاوت اخلاقی خود عمل نکنند، خیلی پایین است که این دلالت بر قصد اخلاقی بالای حسابداران رسمی ایران یا اولویت دادن به ارزش‌های اخلاقی نسبت به ارزش‌های دیگر مانند ارتقاء قدرت، ارزشهای مادی و ... دارد. که این نتیجه از مدل رست (۱۹۸۶) پشتیبانی مینماید. یافته تحقیق با یافته‌های عسگری (۱۳۹۲)، رضوی‌زاده (۱۳۹۶)، رحمان سرشت و همکاران (۱۳۹۷)، ویتمر (۲۰۰۵)،

موسباح و همکاران (۲۰۱۶)، پالاسیوس و همکاران (۲۰۱۷)، وینسون و همکاران (۲۰۲۰) و دون و همکاران (۲۰۲۲) نشان دادند قضاوت اخلاقی بر قصد اخلاقی تاثیر مثبت و معناداری دارد، همسو می باشد و با یافته پیریهاتینیگتایس و نوخولیس (۲۰۱۷) ناهمسو است.

نتایج این پژوهش نشان داد که فرهنگ بر تصمیم گیری اخلاقی حسابداران رسمی با میانجیگری تمایل به ریسک پذیری فردی تأثیرگذار است که بر این اساس به مؤسسات حسابرسی توصیه میشود در هنگام استخدام حسابداران رسمی میزان تمایل آنان به ریسک پذیری و همچنین اخذ یک تصمیم اخلاقی را از طریق پرسشنامهها و مصاحبههای روانشناختی مورد سنجش قرار دهند. همچنین پیشنهاد میشود که در طول دوران خدمت حسابداران رسمی به آموزش ضمن خدمت آنان توجه خاصی شود و از ارزیابیهای مختلف استفاده شود تا میزان پایبندی این اشخاص به اصول اخلاقی و آگاهی آنان در مسائل اخلاقی و در نهایت اخذ یک تصمیم اخلاقی در حین انجام وظیفه در مؤسسات نیز سنجیده شود. با توجه به اینکه دانشجویان حسابداری میتوانند حسابداران رسمی آینده خطاب شوند، به دانشگاهها و مراکز آموزشی نیز پیشنهاد میشود در آموزش مباحث اخلاقی به دانشجویان حسابداری دریغ نکنند. همچنین علاوه بر آموزش، تستهای مختلفی در این زمینه از آنها گرفته شود و آگاهی آنان را در زمینه انواع معضلات اخلاقی ارتقاء دهند. نظارت مستمر جامعه حسابداران رسمی بر حسابداران رسمی و تدوین و پیاده سازی آیین نامه تنبیه و پاداش کارکنان در برخورد با مسائل اخلاقی توسط جامعه برای پیشگیری از رسواییهای مالی و رعایت اصول اخلاقی در تصمیمات پیشنهاد داده میشود.

از آنجایی که حسابداران رسمی در یک فرهنگ با اجتناب از عدم قطعیت پایین (ریسک پذیر) بزرگ شدهاند و کار میکنند و با توجه به اینکه این موضوع باعث برانگیخته شدن مهمترین خصوصیت شخصیتی آنان یعنی تمایل به ریسک پذیری شده است و با در نظر گرفتن این نکته که با بالاتر رفتن سابقه کار تمایل به پذیرش ریسک هم بیشتر میشود، انجام تستهای شخصیت شناسی (اعم از بررسی تمایل به ریسک پذیری) در میان حسابداران رسمی در طول خدمت به صورت هرچند ماه یکبار توسط مؤسسات حسابرسی و اجباری نمودن اجرای آن توسط جامعه حسابداران رسمی جهت مدیریت ریسک پیشنهاد داده میشود. با توجه به تاثیرگذاری منفی و معنادار فرهنگ بر آگاهی اخلاقی حسابداران رسمی و با در نظر گرفتن این نکته که حسابداران رسمی در یک فرهنگ با عدم اجتناب از عدم قطعیت رشد کرده و فعالیت میکنند، به مؤسسات حسابرسی پیشنهاد داده میشود کنترل داخلی خود را بر این اساس مجدد طراحی نمایند تا آگاهی اخلاقی حسابداران رسمی بهبود پیدا کند.

به محققان پیشنهاد می شود پژوهشی مشابه با پژوهش حاضر در فرهنگهای مختلف (کشورهای مختلف) انجام داده و نتایج را با مطالعه کنونی مقایسه نمایند. تاثیر فرهنگ سازمانی، وجدان کاری، فشار کاری، استرس، نظام تنبیه و پاداش مشخص شده در چارت سازمانی، اقتصاد کشور، حقوق و مزایا و آموزش مباحث اخلاقی ضمن خدمت به حسابداران رسمی بر تصمیم گیری اخلاقی و همچنین بر تمایل به ریسک پذیری مورد بررسی

قرار گیرد. همچنین تاثیر اقتصاد کشور بر ریسک پذیری حسابداران رسمی و بررسی تاثیر ابعاد فرهنگی هافستد بر آگاهی اخلاقی نیز مورد توجه است. بررسی تاثیر تمایل به ریسک پذیری حساببران بر پایبندی آنان به اصول و موازین اخلاقی، موانع احتمالی برای اخذ تصمیم اخلاقی توسط حسابداران و عوامل احتمالی که موجب تشدید و یا کاهش تمایل به ریسک پذیری حسابداران میشود نیز می تواند موارد مناسبی جهت پژوهش های آتی باشد.

با در نظر گرفتن این موضوع که در این پژوهش از ابزار پرسشنامه برای گردآوری دادهها استفاده شده است و این پرسشنامه مشتمل بر ۸۳ سوال میباشد، پژوهش دچار محدودیتهایی شده است. بدین صورت که پاسخ دهنده ممکن است به دلیل بالا بودن مشغله کاری و خستگی و همچنین با توجه به زیاد بودن تعداد سوالات و صرف زمان، دقت و صداقت لازم را در تکمیل پرسشنامه نداشته باشد که این مورد در کیفیت نتایج پژوهش میتواند اثرگذار باشد. محدود نمودن جامعه آماری پژوهش به حسابداران رسمی ایران، امکان تعمیم نتایج به شاخه های دیگر حرفه حسابداری را محدود میسازد.

فهرست منابع

- (۱) احمدزاده، زاهد و یعقوب نژاد، احمد. (۱۴۰۱). تأثیر درک حساببران از فرهنگ اخلاقی حاکم در مؤسسات بر ارزشهای حرفه ای در مؤسسات حسابرسی. پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۴(۵۵)، صص ۴۰-۲۳. doi: 10.30495/faar.2022.697085
- (۲) امینی، علیرضا و شاهین، وحیده. (۱۳۹۹). شناسایی و سطح بندی عوامل مؤثر بر تصمیم گیری اخلاقی در سازمان با استفاده از مدلسازی ساختاری - تفسیری. فصلنامه مطالعات منابع انسانی، ۱۰(۱)، صص ۱۰۸-۷۹. DOI: 10.22034/JHRS.2020.107811
- (۳) خوشبخت، اسماعیل؛ تائبی نقندری، امیرحسین و زینلی، حدیث. (۱۴۰۱). دینداری، اخلاق حرفه ای حسابداران و تقلب های گزارشگری مالی. پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۴(۵۳)، صص ۲۵۴-۲۲۳. doi: 10.30495/faar.2022.691693
- (۴) دیبا کیا، پریا؛ شگری چشم سبزی، اعظم و مرادزاده فرد، مهدی. (۱۴۰۰). تاثیر آگاهی و قضاوت اخلاقی حسابداران بر تمایل به گزارش تخلفات مالی با تاکید بر نقش تعدیل کننده شدت اخلاقی درک شده، دو فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری. ۶(۱۲).
- (۵) رحمان سرشت، حسین؛ شگری، المیرا و آذری راد، شهرام. (۱۳۹۶). تأثیر ویژگی های فردی، متغیرهای سازمانی و اخلاقی بر تصمیم گیری های اخلاقی (مطالعه موردی: حسابداران شرکت های صنعتی تبریز)، پژوهش های مدیریت در ایران، ۲۲(۲)، صص ۲۹-۱.

- ۶) رحمانی‌نیا، احسان؛ پورزمانی، زهرا و گلپایگانی، آیدا. (۱۴۰۰). بررسی اثربخشی تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران حرفه‌ای از ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری آن‌ها، پژوهش حسابرسی، ۱(۲)، صص ۵۷-۸۵.
- ۷) رحمانی‌نیا، احسان و یعقوب‌نژاد، احمد. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حساب‌برسان داخلی، حسابرسی دانش حسابداری و مدیریت، ۶(۲۴)، صص ۱۴۵-۱۶۶.
- ۸) رؤیایی، رمضانعلی و محمدی، مهدی. (۱۳۹۹). اخلاق و حرفه‌ای در حسابداری، کتابخانه فرهنگ، چاپ چهارم، تهران.
- ۹) عابدی جعفری، حسن؛ نوح ابراهیم، عبدالرحیم؛ حسن پور، اکبر و پیرملکی، پویا. (۱۳۹۷). تبیین تأثیر دینداری درونی بر تصمیم‌گیری اخلاقی در کسب و کار، فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی، ۷(۲۶)، صص ۹۳-۱۲۷.
- ۱۰) سیاهکل رودی، مژگان؛ فیضی، طاهره؛ رسولی، رضا و حضوری، جواد. (۱۳۹۴). شناسایی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی مدیران دانشگاه پیام نور، مدیریت دولتی - دانشگاه تهران، ۷(۳)، صص ۵۴۶-۵۲۵.
- ۱۱) سیاهکل رودی، مژگان. (۱۳۹۳). طراحی و تبیین مدل تصمیم‌گیری اخلاقی در دانشگاه پیام نور، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه پیام نور.
- ۱۲) عباسی، ابراهیم و ایزدی، رویا. (۱۳۹۹). نقش تصمیم‌گیری اخلاقی حساب‌برسان در افشای اسرار مالی و غیر مالی، مطالعات تجربی در حسابداری مالی، ۱۷(۶۶)، صص ۱۴۹-۱۷۲.
- ۱۳) عبدی گلزار، بهمن و بهاروند، داریوش. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر آگاهی اخلاقی بر قضاوت‌های اخلاقی حساب‌برسان با تأکید بر نقش تعهد، چهارمین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در علوم مدیریت، اقتصاد و حسابداری ایران، تهران.
- ۱۴) علی زادگان، لیلا؛ صمدی لرگانی، محمود و ایمینی، محسن. (۱۴۰۱). تأثیر تیپ شخصیتی و اخلاق حرفه‌ای بر توانایی حساب‌برسان در کشف تقلب با استفاده از تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده با نقش تردید حرفه‌ای. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۴(۵۴)، صص ۷۸-۴۹. doi: 10.30495/faar.2022.693669
- ۱۵) علوی، سعید. (۱۳۸۸). تأثیر ابعاد فرهنگی هافستد بر تعداد مطالبات بیمه شخص ثالث خودرو (مطالعه موردی شرکت بیمه ایران)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- ۱۶) کمیته فنی سازمان حسابرسی. (۱۳۸۵). منشور رفتار حرفه‌ای، چاپ ششم، انتشارات سازمان حسابرسی، صص ۱-۳۲.
- ۱۷) گل باز، علی. (۱۳۹۷). تصمیم‌گیری و قضاوت اخلاقی در پرتو عصب‌شناسی اخلاقی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم.

- ۱۸) مهران، ساسان؛ ثقفی، علی؛ موسیخانی، محمد و سیاسی، سحر. (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری اخلاقی حسابداران رسمی ایران، مجله اخلاق در علم و فناوری، ۶ (۳)، صص ۶-۱۲.
- 19) Armstrong, R. W. (1996). The relationship between culture and perception of ethical problems in international marketing. *Journal of Business Ethics*, 15(11), PP 1199-1208.
- 20) Barrainkua, I., & Espinosa-Pike, M. (2018). The influence of auditors' professionalism on ethical judgement: Differences among practitioners and postgraduate students. *Revista de Contabilidad*, 21(2), PP 176-187.
- 21) Barnett, T., & Valentine, S. (2004). Issue contingencies and marketers' recognition of ethical issues, ethical judgments and behavioral intentions. *Journal of Business Research*, 57(4), PP 338-346.
- 22) Butterfield, K. D., Trevino, L. K., & Weaver, G. R. (2000). Moral awareness in business organizations: Influences of issue-related and social context factors. *Human Relations*, 53(7), PP 981-1018.
- 23) Czerwinka, M. (2019). Cultural, cognitive and personality traits in risk-taking behaviour: Evidence from Poland and the United States of America. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 32(1), PP 894-908.
- 24) Curtis, M. B., Conover, T. L., & Chui, L. C. (2012). A cross-cultural study of the influence of country of origin, justice, power distance, and gender on ethical decision making. *Journal of International Accounting Research*, 11(1), PP 5-34.
- 25) Collins, F., Holzmann, O., & Mendoza, R. (2005). The relationship between machistic tendencies and budgeting: A cross-cultural study. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 14(2), PP 139-156.
- 26) Cohen, J. R., Pant, L. W., & Sharp, D. J. (1998). The effect of gender and academic discipline diversity on the ethical evaluations, ethical intentions, and ethical orientation of potential public accounting recruits. *Accounting Horizons*, 12(3), PP 250-270.
- 27) Cohen, J. R., Pant, L. W., & Sharp, D. J. (1995). An exploratory examination of international differences in auditors' ethical perceptions, *Behavioral Research in Accounting*, 7(1), PP 37-64.
- 28) Doan, N. T., Ta, T. T., Chu, H. T. T., Le, A. T. Q., Le, M. T., Pham, T. H., & Vuong, T. T. (2022). Cultural Factors Affecting Tendency of Ethical Decision-Making by Accounting Students: An Empirical Study in Vietnam. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 9(2), PP 159-168.
- 29) Dorfman, P. W., & Howell, J. P. (1988). Dimensions of national culture and effective leadership patterns: Hofstede revisited. *Advances in international comparative management*, 3(1), PP 127-150.
- 30) Ferrell, O. C., & Gresham, L. G. (1985). A contingency framework for understanding ethical decision making in marketing. *Journal of marketing*, 49(3), PP 87-96.
- 31) Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online readings in psychology and culture*, 2.(1)
- 32) Hofstede, G., Hofstede, J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind. Revised and Expanded (3rd ed.)* New York, New York: McGraw-Hill USA.
- 33) Hunt, S. D., & Vitell, S. (1986). A general theory of marketing ethics. *Journal of macromarketing*, 6(1), PP 5-16.
- 34) Hofstede, G. (1980). Culture and Organizations. *International Studies of Management & Organization*, 10(4), PP 15-41.

- 35) Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- 36) Jackson, D. N. (1994). *Jackson personality inventory—Revised manual*. Port Huron, MI: Sigma Assessment Systems, Inc.
- 37) Jones, T. M. (1991). Ethical decision-making by individuals in organizations: an issue - contingent model. *Academy of Management Review*, 16, PP 366–395.
- 38) Jackson, D. N., Hourany, L., & Vidmar, N. J. (1972). A four-dimensional interpretation of risk taking. *Journal of Personality*, 40, PP 483-501.
- 39) Kreiser, P. M., Marino, L. D., Dickson, P., & Weaver, K. M. (2010). Cultural influences on entrepreneurial orientation: The impact of national culture on risk taking and proactiveness in SMEs. *Entrepreneurship theory and practice*, 34(5), PP 959-984.
- 40) Kreiser, P., Marino, L., & Weaver, K. M. (2001). Correlates of entrepreneurship: The impact of national culture on risk-taking and proactiveness in SMEs, University of Alabama, Department of Management and Marketing, 1-19. Kline, R.B. and D.A. Santor. (1999). Principles & practice of structural equation modelling. *Canadian Psychology*. 40(4): PP 381.
- 41) Lago, M., Delgado, C., & Branco, M. C. (2018). Gender and propensity to risk in advanced countries: Comparison between entrepreneurs and non-entrepreneurs. *PSU Research Review*.
- 42) Lehert, K., Park, Y. H., & Singh, N. (2015). Research note and review of the empirical ethical decision making literature: Boundary conditions and extensions. *Journal of Business Ethics*, 129 (1), PP 195-219.
- 43) Lincoln, S. H., & Holmes, E. K. (2011). Ethical decision making: A process influenced by moral intensity, *Journal of Healthcare, Science and the Humanities*, 1(1), PP 55-69.
- 44) Montasseri, Z., & Montasseri, M. M. (2019). The Negative Impact of Reductionism in Macro-cultural Activities. *Scientific Biannual Journal of The Language and Culture of Nations*, 1(2), PP 63-75.
- 45) Musbah, A., Cowton, C. J., & Tyfa, D. (2016). The role of individual variables, organizational variables and moral intensity dimensions in Libyan management accountants' ethical decision making. *Journal of Business ethics*, 134(3), PP 335-358.
- 46) Morales-Sánchez, R., & Cabello-Medina, C. (2013). The Role of Four Universal Moral Competencies in Ethical Decision-Making. *Journal of Business Ethics*, 116(4), PP 717–734.
- 47) Mudrack, P. E., & Mason, E. S. (2012). Ethical Judgments: What Do We Know, Where Do We Go? *Journal of Business Ethics*, 115(3), PP 575–597.
- 48) Matsumoto, D. (2007). Culture, context, and behavior. *Journal of personality*, 75(6), PP 1285 -1320.
- 49) Nguyen, N. T., & Biderman, M. D. (2008). Studying ethical judgments and behavioral intentions using structural equations: Evidence from the multidimensional ethics scale. *Journal of Business Ethics*, 83, PP 627-640
- 50) Oboh, C. S., & Ajibolade, S. O. (2018). Personal characteristics and ethical decision -making process of accounting professionals in Nigeria. *Crawford J. Busines. Soc. Sci*, 8(1), PP 1-23.
- 51) Palácios, H., Fernandes, J. S. A., Gonçalves, C., Gonçalves, G., & Sousa, C. (2017). The influence of ethical dilemmas in the accounting. *Tourism & Management Studies*, 13(3), PP 49-57.
- 52) Prihatiningtyas, Y. W. and Nurkholis. (2017), "Moral Intensity, Organizational Factors, and Ethical Decision Making: An Empirical Examination of Postgraduate Accounting and Business Students". *Review of Integrative Business and Economics Research*, 6(3), PP 155 - 178.

- 53) Patterson, D. M. (2001). Causal effects of regulatory, organizational and personal factors on ethical sensitivity. *Journal of Business Ethics*, 30(2), PP 123-159.
- 54) Reynolds, S. J. (2006). Moral awareness and ethical predispositions: investigating the role of individual differences in the recognition of moral issues. *Journal of Applied Psychology*, 91(1), PP 233.
- 55) Rest, J., & Narvaez, D. (2014). The college experience and moral development. *Handbook of moral behavior and development*, 2, PP 229-245.
- 56) Rest, J. R. (1986). *Moral development: Advances in research and theory*. New York, NY: Praeger.
- 57) Salehi Kamamardakhi, S. S., Azadi, K., & Vatanparast, M. (2023). The Impact of Organizational Ethics and Culture on the Auditor's Professional Judgment with respect to Corporate Social Responsibility Using Structural Equation Modeling. *International Journal of Finance and Managerial Accounting*, 8(30), PP 259-273.
- 58) Savur, S., Provis, C., & Harris, H. (2018). Ethical decision-making in Australian SMEs: a field study. *Small Enterprise Research*, 25(2), PP 114-136.
- 59) Trevino, L. K. (1992). Moral reasoning and business ethics: Implications for research, education, and management. *Journal of Business Ethics*, 11, PP 445-459.
- 60) Trevino, L. K. (1986). Ethical decision making in organizations: A person-situation interactionist model. *Academy of management Review*, 11(3), PP 601-617.
- 61) Vinson, J. M., Curtis, M. B., Conover, T. L., & Chui, L. (2020). Ethical relativism in accounting: A cross-cultural examination of the influence of culture and risk taking propensity on ethical decision-making. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 41.
- 62) Wittmer, Dennis P., (2005), Developing a Behavioral Model for Ethical Decision Making in Organizations: Conceptual and Empirical Research, In Frederickson, H., George; Ghore, Richard K. (Ed.), *Ethics in Public Management*, 1, PP 49-64. India: Prentice- Hall Publishers.
- 63) Weber, E. U., Blais, A. R., & Betz, N. E. (2002). A domain specific risk attitude scale: Measuring risk perceptions and risk behaviors, *Journal of Behavioral Decision Making*, 15(4), PP 263-290.
- 64) Zhou, R., Myung, J. I., Mathews, C. A., & Pitt, M. A. (2021). Assessing the validity of three tasks of risk-taking propensity. *Journal of Behavioral Decision Making*, 34(4), PP 555 –567.

Abstract

<https://doi.org/10.30495/faar.2023.1980289.3629>

Culture and Ethical Decision-Making Components of Certified Public Accountants: The Mediating Role of Individual Risk-Taking

Erfan Mohammad beige¹

Zohreh Aref Manesh²

M. Mahdi Dehghani Askjezari³

Received: 27 / June / 2023

Accepted: 23 / August / 2023

Abstract

The purpose of this research is to investigate the effect of culture on the ethical decision making of certified accountants with the mediation of individual risk taking propensity. In order to achieve this goal, six hypotheses have been developed. The current research community is certified accountants working in audit institutions registered in Iran, which according to the inquiry made from the certified accountant community of Iran, the size of the community is 472 people. Using Cochran's formula, a sample of 212 people was selected by random sampling. The data was collected using a questionnaire in 1401 and the hypotheses were tested and analyzed using the structural equation modeling method and using Spss and Pls software. The results show a negative and significant relationship between culture and ethical awareness of certified public accountants in Iran, a positive and significant relationship between culture and individual risk taking propensity, a positive and significant relationship between individual risk taking propensity and ethical awareness, the mediating role of individual risk taking propensity positively and significantly On the relationship between culture and moral awareness, a positive and significant relationship between moral awareness and moral judgment, moral judgment and moral intention. According to the research results, culture is effective on ethical decision making. Therefore, the modification of culture indicators will help to improve the ethical decision making of certified public accountants. Due to the fact that few researches have been done in relation to culture, ethical decision-making and individual risk-taking tendency, therefore, conducting this research will help to improve the richness of research and expand theoretical texts in this research field.

Keywords: Culture, individual risk taking propensity, Ethical decision making

¹ Graduated from Yazd University with a master's degree in accounting erfan.mb5472@gmail.com

² Assistant Professor of Accounting, Yazd University, Yazd, Iran, (Corresponding Author), Arefmanesh@yazd.ac.ir

³ Faculty member of the Department of Islamic Education, Farhangian University, Tehran, Iran, mehdiashk@iran.ir

